

342.56
(497.11)

38439

У ПРАВНИМ ЗБИРКАМА

ОД

Живојина М. Перећа,
проф. права на Универзитету.

Оштампано из збирке Г. Димитрија Калајџића: „Поуке и
Обавештења. (Чланци и расправе из судства
и администрације).“

БЕОГРАД

Штампарија Ђорђа Мунца и М. Карића, (до Жел. Дирекције
1912.

О правним збиркама

Ова збирка садржи радове г. Д. Калајџића које је он, у току од десет година (1902.—1912.), објавио у *Полицијском Гласнику*. Ми мислим да је у реду, зато што је појаву ове корисне књиге омогућио тај стручни часопис, у коме је та књига, наравно постепено, први пут изашла, да кажемо неколико речи и о самом часопису.

Полицијски Гласник долази међу најстарије часописе наше, управо то је једини наш стари часопис. Наравно: стари у релативном смислу, јер се је, ове године, навршило тек петнаест година откако он излази. Ипак га називамо старим стога што за наше прилике, у којима је све тако нестално, тако променљиво, петнаестогодишње трајање једног часописа даје нам, заиста, право да га назовемо старим часописом. У другим, сталнијим и уређенијим, земљама, *П. Гласнику* не би се, свакако, могао такав епитет дати: тамо све дуже живи па и часописи, и један часопис, после излажења од петнаест година, не би се, у тим земљама, сматрао за стари часопис; највише ако би се могао назвати: часопис у најбољим годинама. Код нас се у опште живи брже и краће, па то је исто и са часописима: и они брзо изумиру, тако да се они часописи који, као ово *П. Гласник*, доживе петнаесту годину сматрају као нешто изузетно, као бића са јачом конституцијом, и на њих се прстом указује, што и ми овде чинимо. И то је, за један лист, довољна похвала, и боља не треба, да се на њега, у овом погледу, прстом указује: само оно што је добро може да буде стално, или оно што је стално, мора да је добро. Трају јаке ствари и јаке идеје, трајање је сразмерно јачини, трајање је снага. Трудимо се ми, Срби, да трајемо.

Први број *П. Гласника* угледао је света 9. Августа 1897. године, у Београду. Лист је покренуо, као приватно подuzeће, г. Н. Димитријевић, својим сопственим средствима. Са званичне стране г. Димитријевић није имао помоћи (субвенције), али су се поједини Министри Унутрашњих послова, за све време док је лист излазио

Год.
38439

у власништву г. Димитријевића, листу одуживали, за услуге које је он чинио полицији и полициској струци, тиме што су га препоручивали својим органима, упућујући их да г. Димитријевићу помогну око прикупљања претплате.

Први Министар Унутрашњих Послова који је, на овакав начин, прихватио *П. Гласник*, био је Михаило Кр. Ђорђевић, чија је и слика изашла у броју од 9. Августа 1897. године. Примеру Ђорђевићевом следовали су и доцнији Министри Унутрашњих Послова, Јеврем Андоновић и г. Велимир Тодоровић. Захваљујући добром уређивању листа као и овој моралној подпори Министарства Унутрашњих Послова, г. Димитријевић је постигао да лист одржи скоро пуних осам година (1897.—1905.). Успешном уређивању часописа помогло је и то што је г. Димитријевић хонорисао радове сарадника часописа: на тај начин он је имао и боље сараднике и боље чланке. Добра садржина листа допринела је увећању броја претплатника, а увећање броја претплатника допринело је, опет, хонорисању радова. То једно с другим иде: ако се жели да часопис има прође, мора се добро уређивати, а ако се жели да се часопис добро уређује, морају се платити сарадници. Хонорисање сарадника, јесте, дакле, главни услов одржања и напредовања једног часописа. Бесплатна сарадња спушта ниво часописа, а, тиме, и ниво претплате, тако да, и ту као и иначе, не треба тражити јевтиноћу већ доброту, а доброта се плаћа. Наш народ има, овде, једну тачну пословицу: „Ако не знате, вели он, шта је добро, а ви питајте шта је скупо“. Додајмо, да јевтини радови, као и јевтина ствар, изиђу најскупљи, јер много не вреде и зато дugo не трају, те се морају понављати и обнављати, тако да, напослетку, оно што је скупо јевтиње је од онога што је јевтино. Скупо је јевтино, а јевтино је скупо.

Задатак *Полицијскога Гласника* изнесен је у уводном чланку: „Прва реч“, у његовом првом броју. Ту је, између остalogа, казано и ово: „Лична способност и моћ општине и државе огледа се у државној и општинској радњи. Ову државну и општинску радњу изводе непосредно државни и општински службеници. И у колико је један службеник општински или државни способнији у своме послу, у толико ће државна или општинска радња бити боља и корисније окончана по друштву, државу и општину“. Као што видимо, *П. Гласник* је основан са задаћом да се, помоћу расправа, чланака и бележака које ће доносити, државни и општински службеници, а нарочито они који припадају полициској грани, ставе у могућност да своје знање и спрему у општем интересу

прошире. Осим тога, *П. Гласник* отворио је и рубрику за криминалну белетристику, чији је представник код нас, као што се, са разлогом, вели у првом броју истога часописа, у уводном чланку, г. Т. Миленковић, како би се, на тај начин, припомогло и детективском развијању наших полицајаца. Најзад, *П. Гласник* — што је било несумњиво од неоцењене користи по сузбијање криминалиста у Србији — још од првога броја свога почeo је доносити слике појединих преступника, чиме се олакшавало било њихово хватање било чување публике од њиховог напада на личност и имаовину.

Неоспорно да је, и у овом свом првом периоду, за време власништва г. Димитријевића, *П. Гласник* дао знатних резултата. Он је, на сваки начин, представљао већ један књижевни капитал и једну потребу, када се Министарство Унутрашњих Послова решило, крајем 1904. године, да тај часопис прибави од г. Димитријевића. Са својим 1. и 2. бројем од 6. Фебруара 1905. године, *Полицијски Гласник* претпао је у власништво реченога Министарства, од тада је он „службени лист Министарства Унутрашњих Дела“.

Прелазак *П. Гласника* у руке Министарства Унутрашњих Послова стоји у вези са једним важним и корисним законом, *Законом за Мерење, Опис и Идентификација Криваца* од 21. Децембра 1904. год. (ово је датум када је тај Закон обнародован у „Српским Новинама“)¹ Овим Законом створено је, при Министарству Унутрашњих Послова, једно ново одељење, „Антрапометријско Полицијско“, и уведена Бертиљонажа (члан 1. став 1.)².

¹ Чл. 9. тога Закона гласи: „Овај закон ступа у живот кад га Краљ потврди, а обавезну снагу добија десетог дана после обнародовања у „Српским Новинама“.“ Овај члан је саобразан чл. 116. (став трећи) Устава, по коме један закон нема обавезне снаге, ако није обнародован начином који је закон одредио. Као се за један закон не може рећи да је обнародован тим самим што је он оштампан у „Српским Новинама“, то је за обнародовање потребна и *vacatio legis*, а то је оно време које треба да протече од тренутка када је закон публикован у „Српским Новинама“ па до момента када он задобија обавезну снагу. У горњем случају, *vacatio legis* је од десет дана. Ми смо учинили ову напомену стога што чешће наш законодавац даје законима обавезну снагу још од дана када се они објаве у „Српским Новинама“, што на сваки начин није много саобразно Уставу, јер тако један закон постаје обавезан пре него што је народ за њега сазнао, пре него што је обнародован. (В. о обнародовању закона, Слободан Јовановић, *Уставно Право*, стр. 294. и 295.).

² Чл. 10. тога Закона, у ставу другом, вели: „Ово одељење поступно, према могућности, установиће се код свих полицијских власти где има право степених судова“. До сада је ово урађено још само у Пожаревцу.

„Ново одељење ступило је у живот 1. јануара, али је стварно отпочело рад почетком фебруара (9.) године 1905.“³ Бертиљонажа (Бертиљонов систем), назvana по имену свога творца, Alphonse-a Bertillon-a, францускога научника-криминалиста, јесте нов систем за идентификовање личности, далеко савршенији од ранијега система фотографисања и од, још ранијега, система простог описивања и жигосања.⁴ Бертиљонов систем, који се састоји у антропометриском мерењу лица и у њиховом опису како антрополошком тако и помоћу особених знакова⁵, показује се нарочито користан у криминалистици: стварајући могућност да се утврди идентичност једног лица, систем Бертиљонов обезбеђује проналажење, међу окривљенима, оних који су раније били осуђивани а тиме обезбеђује и примену оних одредаба Кривичнога Законика по којима ранија осуда сачињава било поврат (§ 71. и 73. Крив. Закона),⁶ било отежавну сколност (§ 65. тачка 5. Крив. Зак.). Бертиљонов систем, како вели г. Д. Ђ. Алимпић, у своме овде већ наведеном делу, данас је уведен у свима државама у Европи, изузев Турске, Бугарске, Црне Горе и Грчке. (*Бертиљонаж*, стр. 7.). Законом од 21. Децембра 1904. год. Србија је престала бити међу земљама у којима ова културна установа још није уведена, и наше Антропометријско-Полицијско Одељење функционише правилно и са успехом, захваљујући специјално његовим иницијаторима, г. г. Д. Ђ. Алимпићу и Д. В. Бакићу, који се непрестано, уз припомоћ млађих сарадника, труде да ова секција Министарства Унутрашњих Послова одговара све боље и боље задаћама и надама које је у њу закондавац, када ју је створио, полагао.

Чл. 8. Закона од 21. Децембра 1904. год. овластио је Министра Унутрашњих Послова, да пропише ближа правила о устројству Антропометријско-Полицијскога Одељења и раду у њему (став а. и б.), а, осим тога, и правила „о начину уређивања, издавања

³ Д. Ђ. Алимпић, *Бертиљонаж*. (*Утврђивање идентитета по систему Бертиљоновом*). Са 105. слика и албум професионалних криваца у Србији. У Београду, 1907. год., стр. 10.

⁴ Д. Ђ. Алимпић, *op. cit.*, стр. 2..

⁵ Д. Ђ. Алимпић, *op. cit.*, стр. 4..

⁶ Др. Тома Живановић, *Основи Кривичног Права*, I. Општи Део. Св. 2., стр. 304. и 308..

и растурања службеног листа као органа Министарства“ (став в.). Овај службени лист, намењен у опште струци Министарства Унутрашњих Послова, одређен је био нарочито — то се види већ и из тога што се одредба о њему налази у Закону за Мерење, Опис и Идентификовање Криваца — да послужи као орган Антропометријско-Полицијскога Одељења реченога Министарства. Правила о којима говори чл. 8. Зак. од 21. Децембра 1904. год. израђена су убрзо после доношења тога Закона, 31. Децембра исте године (ПБр. 19622.), и потписана од стране тадашњега Министра Унутрашњих Послова, г. Стојана Протића, чијем се усталаштву специјално дугује постанак самог Закона од 21. Децембра 1904. год. као и његово извођење. Део трећиих Правила (члан 13. а 23.) говори: „О уређивању и растурању службеног листа“ (у првом делу реч је „О Антропометријско-Полицијском Одељењу“, чл. 1. а 9., а у другом „О курсу при Антропометријско-Полицијском Одељењу, чл. 10., 11. и 12.), и у његовом чл. 13. налази се пропис о преласку у власништво Министарства Унутрашњих Послова *Полицијског Гласника* г. Н. Димитријевића („Полицијски Гласник“, до сада приватна својина, постаје службени орган Министарства по споразуму са његовим власником). Задатак је часопису остао у главном онај исти који и за време г. Димитријевића. Тај задатак је обележен у чл. 14. Правила овим речима: „Задатак је „Полицијског Гласника“ да потпомаже личну и имовну безбедност у земљи с једне и да утиче на стручно образовање полицијских и општинских чиновника и службеника с друге стране.“

Члан 15. и 16. говоре о томе: колико ће пута недељно часопис излазити („Полицијски Гласник“ излазиће једанпут, а према потреби и више пута недељно“) и шта ће се све у њему штампати. Да, односно ове последње тачке, напоменемо: да се, у правилима, вели да ће се лист, по потреби, „попуњавати стручним чланцима из наше и стране књижевности, објашњењима поједињих законских прописа од стране виших административних власти или стручних лица, поукама и обавештењима за поједиње полицијске и општинске радње, и, најзад, поучно забавном лектиром.“

Чланови 17. а. 21. Правила баве се материјалном страном листа. Чл. 17. осигуруја опстанак часопису, прописујући извесним државним службеницима и надлежвима и приватним лицима као и свима општинским службеницима и надлежвима обавезу да се на лист претплаћују. Ево, у осталом, како гласи тај члан: „На „Полицијски Гласник“ претплаћиваће се у будуће: а, полицијске и оп-

штанске канцеларије ; б, полицијски и општински чиновници и в., механскe и кафанске радње.⁷

Приход од листа, који се растура у 5000 примерака, износи, према државном буџету за ову, 1912., годину, 50.000 динара, и он иде у државну благајну као редовни буџетски доходак, а државна благајна исплаћује трошкове часописа (штампање, хонорисање радова и остале режиске издатке), који износе 25.000 динара годишње, што ће рећи да *П. Гласник* доноси држави, осим осталих, тако да се изразимо, моралних користи, и једну материјалну добит од 25.000 динара годишње.

Овако добро финансијско стање часописа даје му могућности да још боље, него што је то било онда када је њега издавао и уређивао г. Н. Димитријевић, награђује своје сараднике, тако да је *П. Гласник* успео прикупити око себе већину од наших признатих правних стручњака, од којих нека су поменути : г. г. А. Јовановић, А. Ђорђевић, Др. Б. Марковић, Др. Драг. Аранђеловић, Др. Душан Суботић, Драгутин Петровић, Др. М. Јовановић-Батут (за судску медицину), Марко Ђуричић, Михаило Јовановић, данашњи председник Касационога Суда, Милутин Поповић, Михаило Тадић, Милош Станојевић, Светозар Јањић, Т. Миленковић, Д-р Тома Живановић. Од неправника који су писали у *П. Гласнику* приблизијемо ова позната имена : г. г. Др. Бранислава Петронијевића, Милорада Павловића, проф., Миленка Вукићевића, Др. Николу Петровића. Разуме се да заслуга за глас који је са разлогом стекао *П. Гласник* припада, најпре, његовим досадашњим уредницима, г. г. Душану Алимпићу, Добривоју Бакићу и Милораду Вујићићу, и они могу бити потпуно задовољни уложеним трудом, када је он показао такве резултате.

II

Међу оне сараднике *П. Гласника* који су се највише, својом вредноћом, истакли долази без еваке сумње и г. Калајџић, за чију књигу ми пишемо овај предговор. Од 1902. године, дакле још из времена када је *П. Гласник* припадао г. Димитријевићу, г. Калајџић је стални сарадник његов, то је он који је испуњавао и непрестано испуњује тако корисну, али не лаку, рубрику : „Поуке и обавештења“. У тој рубрици, *П. Гласник*, то јест г. Калајџић, одговара на питања државних службеника — а специјално оних који су обавезни држати овај часопис — као и службеника оп-

⁷ Цена је часопису за државна и општинска надлежштва 20 динара на годину а за све остале претплатнике 12 динара годишње (чл. 10. Правила)

штанских, питања која се тичу примене поједињих законских прописа. Ти су одговори врло разноврсни, као и сама питања, и дају се бесплатно : то је, јамачно, стога што су они који питања постављају дужни претплаћивати се на лист, право постављања тих питања јесте, дакле, један бенефицијум везан за ту дужност. Ипак тај бенефицијум не уживају кафеџије и механџије и ако су и они, као што смо видели, обавезни држати *П. Гласник*. Али није само у томе сарадња г. Калајџића на *П. Гласнику*. Он је у њему написао и један велики број чланака и расправа, већином из практичнога законодавства и судства. Све те своје саставе г. Калајџић је сад сабрао и издаје их уједно. Одлука сасвим умесна, јер је на тај начин г. Калајџић начинио те своје саставе много приступачнијим лицима којима они могу требати или које могу интересовати. И заиста, публикације у повременој штампи, часописима или дневним листовима, имају ту махну што могу да прођу незапажене, а, друго, и када се доцније за њих сазна, није често ни мало лака ствар доћи до њих : зато треба наћи број или бројеве часописа или новина где је дотична публикација изишла, што може да зада много труда и посла. Међутим, са једном књигом већ није тако : ређи је случај да се једна нова књига не примети, и књигу је свака лакше набавити него чланак или расправу објављену у каквом часопису или политичком листу. Према томе, ако публикације једног аутора у повременим списима имају вредности — као што је овде случај са публикацијама г. Калајџића — онда је апсолутно потребно скupити их у једну збирку и тако их понова издати : тиме се одстрањују они недостаци које, такве публикације, док остају растурене по часописима и листовима, показују и обезбеђују се опет добре стране које, у том погледу, имају књиге. Као г. Калајџић поступали су, у последње време, код нас још неки наши истакнути правници, а поименце г. Слободан Јовановић (в. његове *Политичке и Правне Расправе*, I. и II. свеска) и г. Ђорђе Несторовић, који је до сада издао већ и друго, поправљено, издање своје збирке: *Правне расправе и чланци*.

Г. Калајџић је имао још један разлог да скupи и изда своје чланке, и ако ми ни најмање не тврдимо да се је он у овом послу и тим разлогом руководио. Да додамо одмах да баш и да је друкчије него што ми овде претпостављамо, г. Калајџићу се не би могла пребачити никаква некоректност, као што ћемо се о томе одмах уверити. Стар је у овоме : ова збирка показује колико је г. Калајџић, од како се је почeo бавити правном књижевномптићу, био вредан и марљив. Ко би могао слутити, и ако се знало да се

г. Калајџић зданим и писањем правних чланака, да је он, за једно релативно кратко време, ових написао у толикој мери да се од тога могла саставити једна књига од преко педесет штампаних табака и то штампаних прилично ситним текстом. И сам се је г. Калајџић, јамачно, зачудио томе, за њега наравно повољном, резултату, и сам он није знао да је толико урадио био, да је толико био вредан! Ова збирка ће бити не само за његове познанике већ и за самог њега једно пријатно изненађење, од њене појаве он ће бити још више цењен како од читалачке публике тако и од самог себе: а ценити самог себе више, то значи имати више самопоуздања, самопоуздање толико потребно људима од активности. У осталом, може бити, људи од активности су такви зато што имају самопоуздања или: они који имају самопоуздања, зато су људи од активности.

Књига г. Калајџића није само једна збирка него је она и – једна констатација. Она нам показује да, међу онима који пишу има их доста чији је рад много обимнији него што ми то мислим, чије су, дакле, заслуге за ону грану људске делатности на коју се њихови састави односе много веће него што изгледа. Заслуге тих људи изгледају мање зато што се за њих не зна потпуно, а за њих се потпуно не зна стога, што се потпуно не зна ни за њихов радове. Ми правимо овде алузију на људе чији радови не излазе у виду књига већ у виду расправа и чланака по часописима и новинама, на људе који раде као што је до сада г. Калајџић радио. И као год што ми, пре ове збирке г. Калајџића, нисмо знали да је публикација његова била толико огромна, исто тако ми и не слутимо колика је продукција и свих оних осталих који, такође, пишу али не пишу књиге. Узмимо само за пример једног способног и озбиљног новинара (журналиста) који је за дужи низ година сарађивао на појединим дневним листовима. Колика би књига, или боље колико би књига, могла дати збирка његових чланака! Међутим, репутација једног таквог интелектуалног радника може бити, и поред ваљаности садржине његових састава, далеко испод репутације онога који је, истина, дао много мање него он, али оно што је дао није угонуло у море новинарских написа који су, у току дотичног периода времена, изишли у дневним листовима, тако да се отуда и не виде, већ је то публиковано као засебна, мања или већа, свеска, која је ту поред нама, у књижарским излозима, у библиотекама, као и у рецензијама у часописима или новинама. И тако, у овом случају, на новинара се неће применити оно латинско *suum cuique*, јер ће његов глас бити

испод његових заслуга, оцена његова од сгране јавности неће одговарати правом стању ствари, као кад је реч о писцу књиге, који је за своју вредноћу и рад сразмерно, уважењем које ужива, награђен. Резултат противан моралним законима, који прописују да, као год што човек треба да за своја рђава дела буде пропорционално кажњен, тако исто он треба да и за своја добра дела добије пропорционалну награду. И ако, помоћу књига-збирака каква је ова г. Калајџића, један интелектуални радник жели, између осталога, и то да свет упозна са обимношћу свога рада, да га упозна са величином својих заслуга, како би он, у њиховим очима, одскочио, не би му се на тој жељи, и природној и правичној, ништа могло замерити: он тражи само оно што је његово, само оно што му морал додељује. Оваким збиркама њихов аутор тражи једино – праведну пресуду.⁸

Али, из ове разлике између оних који пишу у часописима и новинама и оних који пишу књиге, не треба извести тај закључак да је, по правилу, утицај ових других на друштво јачи од утицаја оних првих, закључак који би био нетачан. Јер, утицај једног писменог рада не зависи од тога да ли је он штампан у каквом повременом спису или у облику засебне монографије односно књиге, већ од његове садржине. Писмени рад то су идеје, дејство идеја није везано за начин њихове публикације већ за њихову унутрашњу вредност. Форма публикације овде може имати једино значаја у погледу обима утицаја: разуме се да, у колико једна идеја добије шири публициитет, у толико ће бити и већи круг оних на које ће она моћи дејствовати, али то је сав и једини резултат већег или мањег публицинета. Према томе, може известан састав изићи у једном дневном листу па да опет, због своје снажне садржине, произведе јако дејство, повуче за собом озбиљне последице, а да утицај читаве једне књиге, због њеног сиромаштва у идејама, буде врло слаб или никакав. И, *vice versa*, може једна монографија, и ако штампана у мањем броју примерака, бити од већег дејства него празни чланци неког врло распрострањеног листа: публицинет, као што смо то горе видели, има важности само са гледишта броја лица до којих ће изнесене мисли допрети, али не и са гледишта бројности или интересантности мисли: ако су ове обичне и беззначајности

⁸ Да напоменемо да је, од наших новинара и публициста, г. Ст. Протић почeo штампati збирку својих чланака из листова у којима је радио. (В. Одломци из устанице и народне борбе у Србији, од којих је г. Протић издао до сада две књиге). Наравно г. Протић овде прави једну селекцију, репродукујући само оно што има трајније вредности.

чајне, ни најшири публицитет ништа неће помоћи њиховом утицају; напротив, такав публицитет биће ту једино од штете: тада ће само бити многобројнији они који ће бити сведоци ауторове оскудице у идејама.

У осталом, не утичу на друштво и његово кретање само они који пишу: на друштво, наравно, имају дејства у опште сви они чије су идеје, по својој оригиналности и јачини, у стању да такве последице произведу. Равнодушна је ствар на који се начин идеје манифестију, речју, живом или штампаном, сликом, кипом или музиком. Задржавајући се укратко на усменој речи, казаћемо да не-оспоран утицај врше на друштво говорници, било они са школске катедре било они у парламентима или на политичким зборовима. Тако, на великим универзитетима на страни имало је, и непрестано их има, славних професора који не пишу, који само држе своја предавања пред ученицима: њихове идеје су на тај начин, преко академске омладине и уопште преко њихових слушалаца, ушли у друштво и по њему се рашириле, дејствујући, више или мање, на друштвени менталитет. На пр., бивши професор грађанског права на Универзитету у Паризу, *Bufnoir*, који, по једнодушном мишљењу свих мостручњака, спада међу најбоље и најоригиналније цивилисте модерне Француске, врло је мало, да не кажемо никако, писао за живота, али су зато његови специјални курсеви били предмет необично многобројних и ревносних посета и млађих и старијих правника, и на њих су лекције *Bufnoir*-ове остављале један трајан утисак. Најзад, утицати може интелектуално јак човек а да се и не пење ни на какву трибину, он то може чинити својим обичним свакодневним разговорима, са пријатељима и познаницима. У кратко, има људи чији је утицај на околину замашан а који се не види: вidi се, примећује се, утицај, али се не види, не примећује, онај који га врши, јер он овај врши на један дискретан и нечујан начин. Ти људи су као неки невидљиви пророци, нека врста духована који друштво крећу по својој вољи, а друштво их, онако исто као ни духове, не види. И, свакако, ти људи су интересантнији него они који се виде и примећују а који немају толико интелектуалне јачине да на свет утичу: заслужнији су и више су за поштовање они чији се утицај види а не личност, него они чија се личност види а не утицај, јер овога немају, премда има људи који ово последње претпостављају, и претпостављају из једне празне и просте сујете. Људи са моралнијим и по друштво кориснијим амбицијама задовољавају се тим да њихове идеје имају успеха па ма они лично и остали у засенку, ти људи, другим речима, истичу

идеју, ствар, испред личности, идеја је код њих главно а не личност, док је оним другима циљ да своју личност истакну, личност је код њих главно а не идеја, ствар. Ми не велимо да и кол ових последњих не може бити случајева да њихова околина, шира или ужа, иде у већој или мањој мери за њима, али то није онај утицај о коме ми овде говоримо и који врше јаки умови, утицај идејни, већ је то просто последица једне, тако да кажемо, материјалне снаге тих људи: они често заузимају у друштву, и. пр. у државној служби, у финансијама, у трговинама, такав положај да имају могућности да управљају туђим вољама, управљање које, дакле, они дугују не својој интелектуалној снази већ своме положају, други се мање или више крећу према њима не зато што су они под њиховим духовним утицајем, већ стога што су они од њих материјално зависни. Ако о каквом утицају, дакле, овде може бити говора, то је о једном материјалном, физичком, утицају: једна већа физичка снага дејствује на другу мању физичку снагу.

Само, и ако се усменом као и писменом речју могу ширити идеје, ипак писмена реч стоји изнад усмене, као што и они који пишу стоје, у начелу, изнад оних који говоре. Ми нећемо овим да кажемо да онај који говори мора бити интелектуално слабији од онога који пише, већ велимо само то да, када човек пише, он мисли боље и дубље него када говори, тако да продукција онога који пише има, по правилу, веће вредности од продукције онога који говори. Јер, говорник нема онолико времена за размишљање колико писац, и, већином, не налази се, у опште, у приликама по-врљим за хладно и мирно размишљање. Ум његов није тада у потпуном свом покрету као код онога који пише, он се, тако да се, изразимо, таласа само по површини, због чега су му и мисли у том случају површне, док му дубина — ми претпостављамо један ум који има дубине — остаје у стању некретања. Ово се, разуме се, тиче само оних говорника који импровизирају, а не и оних који свој говор раније спреме и који су, тако, имали могућности да дотичну ствар свестрано проуче: ови последњи говорници су у самој ствари писци који свој састав публикују живом речју, пред слушаоцима — у место да га штампају.

Где говор има јаче дејство на човека, то је кад је реч о осећају: говор дејствује више на срце а писање више на разум. То су две разне врсте дејстава, и у колико је разум важнији за друштвени напредак од осећаја, у толико је важнији и овај други утицај. Осим тога, овај други утицај теже је имати, јер публика која слуша говорника по правилу је испод публике која чита и раз-

мишља, нарочито ако је реч о штампаним саставима научне садржине. Даље, један говор, истина, може да има већи публициитет, на пр. слушалаца може да буде неколико хиљада, него нека добра књига, али, свакако, то је сигуруји доказ јакога ума: имати утицаја на интелектуалите па ма број ових био и мањи, него: имати утицаја на једну многобројну гомилу чији духовни ниво није висок. У првом случају утицај није широк али је дубок, а у другом је широк али плитак.

Збирка г. Калајџића, која показује велико знање и ерудицију из српскога законодавства и судско-административне јуриспруденције њенога аутора, сачињава још једну констатацију: она је, са оним што је још, осим ње, г. Калајџић написао (као н.пр. његова исцрпна монографија: *Оаштина*), један леп пример онога што може да учини и да дâ радан човек. То што је дао и учинио, г. Калајџић дuguје само себи а не и школи, јер он није прошао кроз њу, бар није прошао кроз више школе. Г. Калајџић је, можемо рећи, самоук, и у толико је већа заслуга његова: оно што је постигао, постигао је сам без помоћи учитеља и наставника. Г. Калајџић је правник не по школи и дипломи, које нема, већ по спреми, коју има. А може бити обрнути случај: да неко буде правник по школи и дипломи, које има, а да то не буде по спреми, коју нема. Разуме се да, ако би се имало да бира између ове две врсте правника, избор не би био тежак: диплома је препоставка знања, и чим се та препоставка, правим стањем знања — или боље незнაња — онога који има диплому обеснажи, диплома нема више своје вредности. Школа је, по правилу, та која човеку даје образовање и знање, али школа је само један, и ако врло важан, услов за стицање образовања и знања: други је, још важнији, услов, труд, вредноћа. Најбоље је када су школа и вредноћа здружене, али ако то није, боља је вредноћа него школа: и без школе се трудом и радом може задобити знање и образовање, док се то не постиже самом школом. Прво, може се десити да неко прође кроз школу, па ипак да из ње не изнесе велико знање, а то стога што му је у школовању био циљ не да стече знања већ да добије диплому и, помоћу дипломе, бенефицијуме који су за њу у државној служби везани. А затим, на шта и школа и диплома, ако се не буде, после школе, радио?

Рад је главно, то је оно што креће свет. Школа долази само да раду дâ система. Колико је рад један основни принцип, види се и по томе што, у друштву, успевају чак и они вредни људи који се у раду не руководе увек похвалним побудама. Наравно, најбоље резултате показују они који рад сједињују са моралношћу, али између онога који ради, па ма било и са теден-

цијама које нису много у складу са моралом, и онога који има најморалније побуде и тенденције али који не ради, свакако треба претпоставити оног првог, и он је, од стране моралних закона, и претпостављен, јер видимо да такав радник, и поред својих моралних недостатака, не остаје без извесних успеха, за разлику од овога другог који их нема никако Рад је, dakле, један општи закон, са њим се сусрећемо у целој природи, која је, сва, у сталном раду. Бар ми Срби, на међи између фаталистичкога и нераднога исламизма и вреднога хришћанства, треба да се убедимо у постојање великога начела рада, па да се, својом вредноћом и трудом, све више одвајамо од Истока и приближујемо Западу.

У којој је мери рад — а ми овде мислимо нарочито на интелектуални рад — један користан принцип, види се и по његовом дејству на дух онога који ради: као год што физички рад јача и развија мишиће, тако умни рад јача и развија дух, умни рад је управо духовна гимнастика. Разуме се да умни рад, у исти мах, јача и развија и моралну снагу код радника: морал је део духа, и када се овај развија, развија се и морал. Умни рад је, dakле, једновремено и морална гимнастика. Рад ствара, dakле, и интелектуалите карактере.

И ова књига г. Калајџића је доказ шта се све дâ постихи радом. И осим овога доказа, има их за то, још прилично, у нашем и ранијем и садашњем друштву. Специјално у прошлости имамо истакнутих самоука. Ми ћемо из правне струке навести случај Панте Савића, који је био начелник Министарства Правде и који је могао да, у појединим питањима из области права, води јавну полемику чак и са једним таквим правним ауторитетом нашим, као што је г. Глигорије Гершић.⁹

Представљајући рад као први и најглавнији услов за напредовање човека и друштва, ми нећемо тиме ни најмање да одузимамо школи њену важност. И ако, при избору између једног нешколованог радника и једног школованог нерадника, не треба двоумити, ипак се у заједници школе и рада налазе најбоље по-

⁹ В. чланке г. Г. Гершића; „Критичке напомене уз опредељаје нашег Грађанског Законика „о стварима.“ Ј. Збирне ствари у теорији и у нашем Грађанском Законику“ и „Дакле још мало обавештења о § 191. Грађанскога Законика,“ у *Браничу*, Ј. Год. 1887., стр. 5. — 172. и стр. 282. и 329., и чланке Панте Савића: „Ради обавештења о § 191. Грађанског Законика“ и „Још једном о § 191. Грађанског Законика,“ *Бранич*, Ј. Год. 1887., стр. 208., 553. и 590. (Гојко Никетић, *Правна Библиографија чланака и књига у српској књијевносћи до краја 1905. године*. Београд, 1907., стр. 5. и 12.).

годбе за успех. Јер, као што смо то горе напоменули, школа даје нешто што се изван школе теже и ређе добија, а то је метод и систем у раду. Школа, тако да кажемо, дисциплинише рад, помоћу метода које она пружа раднику, овај се изводи на пут којим најсигурније и најпотпуније може доћи до свога циља у стручном и научном раду. У једном раду без метода може да се утроши много труда и времена па да опет тај рад не да резултате у сразмери и са једним и са другим, док методски рад не само да у опште чини могућним постигнуће онога чему се тежи у њему, већ он то постигнуће и олакшава. Метод није само гарантија да ће се циљ постићи, већ је он и најкраћи пут којим се до њега стиже, метод је, дакле, једна примена Maupertuis-овога принципа најмање акције (*le principe de la moindre action*). Не велимо да један интелектуални радник не може имати метода и изван и без школе, али то није чест случај.

Школа има још то преимућство што се у њој најбоље образује сам дух као инструмент рада: у њој се, другим речима, дух изоштрава, он се ту васпитава и негује за посматрање (опсервирање) чињеница (факата), посматрање које је апсолутно потребно за сигурност научних закључака и студија. Шта више, данас је врло јака струја против досадашње концепције школе: није школи, већ се, задатак, као што се раније мислило, и још мисли, да обогати ученике знањем које ће их збуњити и које их фактички и збуњује, већ је њој главни циљ да дух учеников изобрази, да његов ум направи способним за рад, који ће доћи доцније, кад он изиђе из школе. По овом схватању, треба из школских предмета избацити све оно што је са гледишта културе духа непотребно и задржати се само на оним стварима које ту културу потномажу.

Као у опште у свима новинама, тако се и овде претерује. Нема спора да је школи задатак и да дух култивише, али он се култивише, на првом месту, знањем: свако знање ојачава ум, помаже, докле, његовом изоштравању и култивисању. Као год што нема тако рђаве књиге из које се човек не може ничему научити, исто тако нема таквог знања које не доприноси умном развију. Налазећи да школа треба, такође, да дух дисциплинира, ми нисмо ипак зато да се војује против њеног класичног задатка: да човека снабде са што више знања, задатак који, као што смо рекли, само иде у прилог и оном првом циљу школе: дисциплиновању духа.

Ова нова струја која инсистира и сувише, видели смо, на овом модерном задатку школе и школовања, даје, поред добрих, и штетне, да не кажемо опасне, резултате. Истичући како школа

треба да ученика упозна са научним методима рада и да му ум оспособи за посматрање и прикупљање факата, потцењујући ранију тежњу школе да ученику пружи што развијеније и што обимније знање, из тога као разлога што та тежња потчињава и укалупљава дух, у место да га ослободи и даде му полета, та струја ствара врло често, код младих људи који из школе излазе, један менталитет мало повољан по рад и ред у друштву. Благодарећи њој, ми видимо школоване људе са великим претенсијама а са малим знањем: велике претенсије им долазе од уверења да имају ослобођен и изоштрен дух, дух спреман за опсервацију факата, да знају научне методе рада, да, укратко, имају све одлике једног великог интелектуалитета. Наравно, од тога уверења па до уобрашења да њихов положај у друштву не одговара њиховој вредности, да је друштво неправедно према њима, само је један корак. Са таким расположењем, „са духом оспособљеним за опсервирање факата и упознати са научним методима рада“, ти људи нису ни мало склони ни да „факта опсервирају“ нити да „учине употребу од својих научних метода рада“, нису, једном речју, склони да раде и теку знања, која у школи нису добили, јер их је ова, намерно и брижљиво, од тога чувала: какав рад и какво знање треба њима, тако високим интелектуалитетима, њима према којима друштво толико греши, не слушајући их и не идући за њима? Тако се ствара класа школованих незадовољника, непријатеља садашње друштвене организације, коју би они, зато што су јој непријатељи, заменили другом која би им била пријатељ: у њој би могли имати не радећи, а та друга организација плод је, наравно, њихових умних спекулација које немају никакве везе ни са фактима „за чије је опсервирање њихов дух школа изобразила“ нити „са научним методима рада са којим их је школа упознала“.

С друге стране, та струја изазива супротно дејство, својом доктрином да свој дух треба начинити што способнијим за посматрање чињеница, јер баш та нова тежња школе и школовања дух спутава и ограничава. Навикнут да само истражује и опсервира факта, дух изгуби или боље не добија смелости да иде даље од ових, не усуђује се да их среди и класира, да из, тако срећених и класираних чињеница, изводи све шире и шире закључке, а помоћу ових да ствара научне и философске системе. Са овом модерном тенденцијом образовања духа човечјега, научни радник се сувише везује за чињенице не само у наукама физичким, где је испитивање чињеница заиста апсолутно нужно, већ, такође, и у социолошким наукама: и кад мисли о друштву, он се зауставља једино

на ономе што око себе види, и ако је то што види око себе врло често производ креаторскога карактера претходних духова, духова који су имали довољно моралне и интелектуалне снаге да не само испитују друштвене чињенице већ да на друштво и утичу својим концепцијама a priori. На тај начин, модерна школа, овим својим методом, одводи код друштвених наука томе резултату, да дух људски у његовом раду стави под утицај факата, а факта то су манифестије природних закона кроз масу народну, да га стави под несвесни утицај те масе која је испод њега, у место да њу, масу народну, стави под свестан утицај духа који је изнад масе.¹⁰

И тако, док, с једне стране, нови систем школовања може да нам да и даје фактички људе чији је дух толико школом ослобођен да се он и не креће по овим низинама већ се диже до виших региона, тако да изгуби додир са сваком стварношћу, људи чији је дух, баш зато, и немирањ и нездовољан и који виде на све стране само „друштвену стегу и реакцију,“ друштвени „жрвањ,“ како се песници са таквим менталитетом изражавају, дотле нам, с друге стране, тај исти систем пружа људе чији дух, напротив, не сме да одмакне од површине земље, већ иде по њој, истражујући чињенице, које га опкољавају и заробљавају. Два резултата, тако различна, једног истог система школовања, тако различна а опет тако слична, једнака, јер су оба штетна. И као и остale крајности, и они се, бар у овоме, додирују.

III

У својим чланцима у *П. Гласнику*, г. Калајџић, је коментарисао, у већој или мањој мери, једну огромну серију закона. У осталом он је на то био принуђен нарочитом рубриком: „Поуке и обавештења“, рубрика о којој је и напред било говора, јер се и питања у којима се налазе одговори у тим рубрикама односе на најразноврсније законе. Г. Калајџић се местимице бави и одлукама наших судова а специјално одлукама највишега суда, Суда Касационога, критикујући често и сам овај Суд, што је доказ смелости његове. Али та смелост г. Калајџића не долази од неке његове нескромности већ од тежње да се дотични правни случај што боље изведе на чистину, а нема спора да је смелост да се каже слободно и отворено оно што се мисли похвална ствар. Само, изгледа да се та смелост, нарочито када је реч о писању, добија навиком: ту смелост имају они који су почели

¹⁰ Овим питањем ми смо се опширије занимали у својој расправи: *Један поглед на еволуционистичку правну школу* (штампаној у *Гласу LXXIV. Краљ. Српске Академије Наука*, године 1908.).

писати још из раније, још у млађим годинама. У доцнијим, старијим, годинама, човек се теже одлучује да пише и штампа, јер нема одважности, јер страхује од критике. Овде је оно исто што и код рата: они који су ратовали као млађи људи иду у рат са више храбrosti него они који као старији људи учествују први пут у рату. У опште, онај који се налазио чешће у некој опасности, вежбао се, тако да кажемо, у томе, навикне се, у колико је то већ могућно, на њу. Онај који је већ једном прошао кроз ризике које за собом повлачи објављивање и публиковање мисли приступа други пут са мање плашње таквом послу: човек може да ојача и очврсне и према моралном као и према физичком трпењу. Г. Калајџић је одавно почeo писати и казивати шта, о појединим правним питањима, мисли, те данас, без икаквог страха, у својим оценама судских одлука иде чак и до највишега суда.

У својој збирци г. Калајџић, као што смо то већ приметили, бави се како законима из области судске тако и законима из домена власти управне (административне), дајући, код свих спорних текстова и питања, своје солуције. Са тим солуцијама читалац се, свакако, не мора увек сложити, али што им свима њима мора признати то је да су оне увек солидно образложене и документоване. Осим тога, солуције г. Калајџића имају свога значаја и по томе што се оне тичу правних случајева од практичне важности, као што ћемо се из неколико примера о томе уверити.

Од прописа Грађ. Суд. Поступка које је г. Калајџић коментарисао у својим саставима у *П. Гласнику*, долази на прво место § 471. (замена од 24. Децембра 1873. год., која је ступила у живот — то јест задобила обавезну снагу — 1. Јануара 1874. год., зб. XXVI., стр. 14.) са Правилом Министра Правде од 4. Фебруара 1874. год., Бр. 354. (зб. XXVI., стр. 14.), донесено »за извршење закона од 24. Децембра 1873. год. односно тога шта се земљоделцу за извршење пресуде у попис узeti не може“. Овај пропис Грађ. Суд. Поступка, а нарочито његова тачка 4., која је горњим Правилом Министра Правде допуњена, јесте један од оних прописа у нашем законодавству који, због свога лаконизма, дају највише тешкоћа и коментаристима и судијама, што се најбоље види не само из ове књиге г. Калајџића него и из досада објављених збирака одлука судских и административних власти Ст. Максимовића (*Нова збирка начелних одлука одељења и ошићих седница Касационог Суда*), Мил. Вукићевића (*Збирка одлука Државног Савета*), Др. Николе Крстића (*Гојко Никетић, По забелешкама Др. Николе Крстића изводне одлуке оаште седнице и одељења Касационог*).

Суда 1866.—1878. год., у споменици Др-а Николе Крстића, коју је издала Краљевска Српска Академија Наука), Гојка Никетића (Збирка судских одлука из Грађ. Суд. Поступка, која ће ускоро изићи и од које је један део, а на име онај који се тиче § 471. Грађ. Суд. Поступка, почео објављивати *Архив за Правне и Друштвене науке*, у броју од 25. Августа ове год.), као и из монографије г. Др-а Драг. Аранђеловића: *Шта се не може узећи у пропис за извршење судских одлука?* (Објашњење § 471. Судског Поступка у Грађанским Парницима).

Тако, нпр., интересантно је питање о томе да ли се тач. 4. §-а 471. Грађ. Суд. Поступка односи и на стране или само на домаће поданике. Г. Калајџић налази да стране поданици немају право на благодејање из § 471. тач. 4. (стр. 7. ове књиге), а то исто мисли и г. Аранђеловић (Op. cit., стр. 179. à 181.), разуме се, бар по г. Аранђеловићу, ако не би био случај законскога реципроцитета (§ 47. Грађ. Законика),¹ солуција која је и код г. Калајџића и код г. Аранђеловића брањена јаким аргументима. Ипак, изгледа нам, ствар није тако чиста, јер има таквих прописа у законодавству који су апсолутнога јавнога карактера (*d'ordre public absolu*) и који се, због тога, примењују и на странце, и зато што се примењују и на странце, аутори међународнога приватнога права називају их: прописима међународнога јавнога поретка. *d'ordre public international* (в., нпр., A. Weiss, *Traité théorique et pratique de droit international privé*, t. III, pages 83 et suiv.), и за примену једног таквог прописа на странце не тражи се реципроцитет било законодавни било дипломатски било фактички. Узмимо за пример установу кривичнога права познату под именом *habeas corpus-a*, установу која је код нас освештана чл. 9. Устава (реч је о праву жалбе суду од стране притворенога против решења о притвору). Нема спора да се та установа, као установа апсолутнога јавнога поретка, односи безусловно и на стране поданике: један француски поданик, да наведемо само тај случај, имао би право позивати се у Србији на чл. 9. Устава, при свем том што у француском законодавству институција *habeas corpus-a* у начелу не постоји (в. R. Garraud, *Précis de droit criminel*, p. 605 et suiv.). Отуда, ако наређење §-а 471. тач. 4. Грађ. Суд. Поступка има у очима нашега законодавца такав карактер, онда се оно има применити у сваком случају и на странце, дакле и у одсуству реципроцитета. Ако законодавац не жељи у опште земљо-

¹. На пр., од једног закона донесеног 4. Фебруара 1909. године и у Француској постоји *habeas corpus*, само што он није тамо тако потпун као код нас. B. Nouvelle Revue pratique de droit international privé, mars 1909, p. 97 à 99.

раднички пролетаријат, без обзира на то да ли је земљорадник наш или страни поданик, онда би било нетачно узети да се речени пропис може применити једино на домородце. У осталом, није баш тако мали број оних земљорадника у Србији који, ма да су страни поданици, ту су, стално и без намере да се у своју земљу врате, настањени и односно којих, такође, примена тач. 4. §. 471. Грађ. Суд. Поступка не може за српске економске интересе бити равнодушна. Што се пак тиче онога аргумента изнесенога специјално у корист мишљења да се овај пропис не може применити на аустро-угарске поданике и који се изводи из нашега Трговинскога Уговора са Аустро-Угарском, а поименце из његовога чл. 2., по коме поданици аустро-угарски могу слободно располагати оним што у Србији имају, он није, тако исто, сасвим конклузиван, пошто се та слобода располагања може схватити у том смислу, и мора се тако схватити, да она не може ићи против апсолутнога јавног поретка у Србији: према овоме би аустро-угарски поданици могли располагати својим непокретним добрима у Србији само у границама §. 471. тач. 4. Грађ. Судског Поступка.

Тешко је, такође, и питање о обиму привилегије из тач. 4. §. 471. Грађ. Суд. Поступка у случају да дужник, и ако је у инокосном, нездружном, стању, није сам већ је са својом породицом. Како ће се тада рачунати наглавица? Ми специјално мислимо овде на случај да отац породице, који се је задужио, има више синова који са њим заједно живе и раде. Ми ћemo претпоставити, да бисмо случај упростили, да су синови били пунолетни још у моменту задужења. Да ли ће се тада оставити наглавицу и за сваког сина или само за оца? Г. Калајџић одговара на ово питање афирмативно (стр. 14. и 90. ове збирке), са чиме се ми не бисмо могли сложити. § 471. Грађ. Суд. Поступка гарантује наглавицу ономе који је власник добра и који је дужник (било лични било *proprietem*). Он, наравно, не води рачуна о онима који нити су власници добра нити су дужници, па ма они, по неком споразуму са власником и дужником, заједно са овим живели и радили: то су овде трећа лица (*penitus extranei*) са којима нема никаква посла ни поверилац ни власт. Ако се сада стане на то гледиште да синови нису задругари свога оца,¹ — гледиште једино, по нашем мишљењу, тачно и које је, такође, и гледиште г. Калајџића (стр. 60. и 61.

¹. Када ће изузетно бити задруге између оца и синова, ми смо то показали у својој расправи: *Задружно право по Грађанском Законику Краљевине Србије* (коментар гл. XV. Другога Дела Грађанскога Законика односно § 507. à 529.). Београд, 1912. год. (Оштампано из *Архива за Правне и Друштвене Науке*), стр. 109. и 110.

ове књиге) — онда се приликом пописа имања очевога за његове, очеве, дугове не могу узимати у рачун и његови синови, који ту нису ни власници ни дужници и који су на имању свога оца његовом добрим вољом и дотле док он то хоће. Признати ту синовима право на наглавицу то би било тако исто као кад би се такво право признало слугама очевим. Истога мишљења смо били и у својим, још нештампаним, предавањима из Грађанског Судског Поступка, где смо за то своје мишљење дали опширејије разлоге, разлоге које овде не можемо понављати.

Тежи је овај случај: дужнику, власнику, није тражена наплата за живота његовога, већ поверилац то чини по смрти његовој; дужник је оставио, узмимо за тим, три пунолетна сина као наследнике. Колико ће се наглавица овде оставити, да ли само једна, што би било да се попис вршио за живота дужника, или три? И ако смо ми горе без устезања дали дужнику-власнику, без обзира на то да ли он има или не деце, право само на једну наглавицу, у овом случају ствар је, и по нама, компликованија. Она је компликованија стога што сада пред собом поверилац има не једног дужника, као што је то било за живота очевога, већ три, три сина овога, три сина његовога дужника: ови су по § 394. Грађ. Закона, наследивши забаваштину свога оца, примили на се и дуг његов, а ми смо видели, да колико дужника и власника онолико и наглавица. Ми ипак мислимо да ће заоставштина оца-дужника имати право свега на једну наглавицу, солуција коју смо ми, такође, прихватили у реченим својим предавањима и тамо је објаснили. Ми ћемо, из тога објашњења, навести само један део. Ту смо казали, поименце, да, у овом случају: „Величина привилегије одређује се онога тренутка када дуг постаје. Правни однос једном утврђен не може се, противно вољи оних између којих постоји, мењати. Када је дуг постао, привилегија је износила свега шест плугова земље; за толико је право повериочево да сва добра дужникова може узети у попис било окрњено. Све остало потпадало је под залогу повериочеву. С обзиром на то, он је дужника и кредитирао. Тако је мислио поверилац тако је мислио и дужник. Правни однос, у овом погледу, био је утврђен, и да је он, за живота дужниковога, реалисан, дужник би могао за себе задржати само шест плугова земље. Ово стање не може се изменити смрћу дужниковом. Његова деца неће имати право на већу привилегију. Да је за живота дужниковога било дошло до пописа, дужник не би сигурно могао за себе задржати више од шест плугова земље. Зашто би било друкчије онда када се попис врши после његове

смрти? Зар та околност да ли је дужник умро пре или после може имати утицаја на величину привилегије? Напослетку, наследници примају наслеђе онако како им га је *defunctus* оставио. Имање *defunctus*-ово служило је у свој целини својој, са изузетком оних шест плугова земље, као залога повериоца. У таквом стању примају заоставштину и наследници. Наследници су континуација правне личности *defunctus*-ове. У погледу имовинских права они ступају на његово место са истим правима и обавезама као и он. Ништа ту није изменењено. И када је тако, како би онда наследници могли претендовати на једно право које им *defunctus* није оставио, а које опет није могло постати код њих, пошто повериоци нису са њима ни уговарали?“

Међутим, г. Калајџић (стр. 14. ове књиге), а с њим и г. Аранђеловић у својој овде наведеној монографији, узима друкчије, на име, они дају право на наглавицу сваком од мушких наследника де *cuius-a*, дужника-власника.

Општи наш закључак, у овом питању, јесте да, код *инокосне земљорадничке куће*, где је један дужник и један власник, једна глава породице, само је једна и наглавица а да све остало повериоци могу узети у попис и продати јавним надметањем ради своје наплате, као што и тај једини дужник и власник може све преко те једне наглавице и отуђити драговољним путем. Законодавац је овде мислио да су за опстанак једне инокосне породице апсолутно нужни, али и довољни, шест дана земље са кућом, све остало ставља он под залогу (попис) поверилаца. На тај начин, измирује он два општа интереса овде у сукобу: онај који се састоји у томе да инокосна кућа не постане кућа пролетера, и онај који опет захтева да земљорадник не остане сасвим без кредита. Међутим, ако би се и код инокосне куће морала оставити, на свако мушки дете оца-дужника, по једна наглавица, онда би често инокосној кући остало, на штету поверилаца, па, дакле, на штету и земљорадничкога кредита, више него што апсолутно треба једној инокосној породици. Напослетку, ако би се овако широко тумачење § 471. тач. 4. усвојило, ми не видимо разлога зашто се онда не би код инокосне куће оставила наглавица и на мушку децу синова оца-дужника, то јест и на његове мушки унуке па, наравно, и на његове мушки праунуке, ако би их било? Као што видимо, са оваквим екстензивним системом иде се једновремено и на уништај сеоскога кредита и на крајње игнорисање поверилаца, а тако исто тај систем веома би сметао и осталом промету (циркулацији) сеоских

добара, пошто би се, о једној тако пространој привилегији, морало водити рачуна и при отуђивању тих добара.

Друкчије је са задужењем земљорадничких задружних кућа¹. Под условом да дуг тај пада на целу задругу, н.пр. зато што се је она цела непосредно задужила или стога што одговара сва за дуг по § 510. Грађ. Зак. (када против задужења старешине није, у року од године дана откада је за задужење сазнала, протестовала) или по § 515. Грађ. Зак. (случај када задруга цела дугује, и ако је дуг само један задругар, који није старешина, неовлашћено учинио) итд., мора се оставити, код принудне наплате, онолико наглавица колико има задругара: ту је сваки задругар дужник и власник. Систем који је, мислимо, логичан: сваки задругар је шеф уже породице у задрузи, породице која би била инкосна да није у задрузи са другим породицама, и која ће то бити, ако се једног дана одели². Случај задруге показује најбоље претераност екстензивне интерпретације § 471. тач. 4. Грађ. Суд. Поступка: када би се и на свако мушки дете сваког задругара оставила наглавица, онда би количина непокретних добара изузетих од пописа била код мало већих задруга толика да би привилегија земљорадника из тога законског прописа била права сполијација поверилаца.

Има још доста интересантних случајева из примене § 471. тач. 4. Грађ. Суд. Поступка које је г. Калајџић у својој збирци изнео и објаснио, као, на пр., питање о томе: ко се има сматрати за земљорадника, питање веома важно, пошто они који немају својство земљорадника не уживају привилегију из тога законског прописа („Према духу тачке 4. а и према тачци 1. Правила Министра Правде од 4. фебруара 1874. год. Бр. 354, вели он, на стр. 21. своје књиге, за земљоделце се сматрају сви они којима је земљоделство главно занимање, којим себе и породицу издржавају без обзира на то што би неко уз земљоделство радио и какав неизнатни занат као споредан посао“);³ питање да ли се новчане казне

¹ Кажемо земљорадничких задружних кућа стога што може бити и градских задруга, које, разуме се, немају права на наглавицу.

² В. за случај примене § 471. тач. 4. Грађ. Суд. Поступка на задругу тачку 3. Правила Министра Правде од 4. Фебруара 1874. године, где стоји: „Првим ставом закона казато је да су изузети од продаје пет дана земље за сваку пореску главу. Према овом наређењу ако би каква задруга била која би 3, 4 или 5 пореских глава бројала има се за сваку пореску главу оставити пет дана земље и тако за једну задругу од 5 пореских глава 25 дана земље.“

³ В. о овоме наведену монографију г. Др-а Драг. Аранђеловића, где се цитира и чланак г. М. Трифковића: *Службите и благодејање из тач. 4. а*

могу наплаћивати из целокупног имања земљорадниковога, нашта г. Калајџић одговара негативно (стр. 25. ове књиге), допуштајући, на основу трећега става тачке 4. § 471. Грађ. Суд. Поступка и тачке 16. Правила Министра Правде од 4. Фебруара 1874. год., извршење из целокупнога имања земљорадниковога само осуде на плаћање кривичних трошкова и накнаде штете проузроковане кривичним делом¹ (В. тач. 16. § 471. Грађ. Суд. Поступка, став други, додатак од 4. Децембра 1867. год., 36. XX. стр. 37.); питање, у јуриспруденцији спорно, да ли се воденица (наравно она која се сматра као непокретност а не и воденице које су покретне ствари, као што су воденице на Дрини, Сави, Дунаву и Морави, које су везане за обалу ланцима и које се могу премештати на води с једног места на друго) може узети у попис и које г. Калајџић расправља у том смислу: „да се воденица не може продати кад год земљоделац без ње нема законом одређену „наглавицу““ (стр. 47.); питање о моменту који треба имати у виду, када је код наглавице реч о статусу: ово питање г. Калајџић је правилно решио, т. ј. у том смислу да је овде релевантан моменат пописа а не моменат задужења (стр. 13. и 15.)² а тако мисли и општа седница Касационога

¹ Грађ. Суд. Пост. (Бранич, год. 1899, стр. 448. и даље), „у коме се, вели г. Аранђеловић, са свим умесно и разложно критикује једна одлука Касац. Суда по којој се за земљоделца има сматрати и жандарм и државни службите, који је годинама у овој служби, али има непокрет. имања у селу.“

² Да овом приликом наведемо један случај који се десио у пракси и који смо ми размотрили у својим овде већ цитираним предавањима из Грађанскога Судског Поступка. Ево шта смо ми о томе у тим предавањима казали: „У пракси се појавио овакав случај који је сумњив. Дужник по приватној исправи одрекао је ову, и тужилац је морао путем вештачења да докаже да је исправа истинита. У томе је он успео, и суд је дужнику осудио на казну одређену по §§ 252. и 253. тач. 3. Кривичнога Законика а поред тога да дуг по исправи плати. Да ли се овај дуг може рачунати као кривична досуда? Ако не може, онда поверилац није могао, за наплату његову, узети у попис оне дужникове ствари које су стављене изван овога тачком 4-ом § 471.“

„Што је сигурно то је да је по свом постанку тај дуг уговорни и да са те тачке гледишта он не би могао бити наплаћен из целокупне имаовине дужникове само да дужник исправу није био одрекао. Да ли се сада карактер тога дуга мења због тога што је дужник био исправу одрекао услед кога је морало доћи до вештачења? Свакако не. И када тај дуг и после кривичне осуде задржава своју природу и не појављује се као накнада штете, онда, по нашем мишљењу, дужник не губи, у колико се тиче искључиво наплате дуга по исправи, право на коријну привилегију. Дуг тај не произиђе из кривичне радње дужникове. Кривична радња дужникова састоји се у одрицању исправе, а та радња проузроковала је само ту штету што је поверилац морао учинити извесне трошкове и изгубити времена док је доказао истиност исправе. Само ти трошкови и само та дангиба јесу штета причине кривичним делом.“

³ Тако и г. Аранђеловић у својој монографији о § 471. Грађ. Суд. Пост..

Суда; питање да ли се за приватно-правна потраживања може на-главица издати бар под закуп, нашта г. Калајџић одговара, са разлогом, одречно (стр. 59.). И. т. д..

Правилно је тумачење и тачке 2. § 471. Грађ. Суд. Поступка (стр. 98. и 99.), тачка врло погрешно стилизована. У њој стоји, да се за извршење пресуде не могу узети у попис: „заједничке ствари (§ 510. и 515. Грађанског Законика), док се део осуђеног не изостави, но међутим може се и на то забрана ставити,“ што није тачно. Факат: да део дужникова, у некој заједничкој ствари и у опште у неком заједничком имовинском праву, није још одвојен ништа не смета да се тај његов део може узети у попис. Шта се не може учинити пре деобе, то је продаја, пошто се може продати само оно што је дужниково а не и оно што припада његовом заједничару¹. Уосталом законодавац је у наведеној одредби и противречан. Он, на име, вели да се на ствари дужникove може пре деобе ставити забрана, а забрана није ништа друго до попис покретних ствари који се од обичног пописа, онога из § 469. Грађ. Суд. Поступка, разликује у толико што може доћи као превентивна мера и пре осуде дужникove (§ 398. Грађ. Суд. Поступка). Међутим, када се, пре деобе, могу пописати покретне ствари, зашто то не може бити и са стварима непокретним? Најзад, попис непокретног добра ствара непокретну залогу, ствара, дакле, оно исто што и хипотека (интабулација), а сигурна је ствар да се на део који дужник (лични или propter rem) има у заједничкој ствари може, и пре његовог материјалнога издвајања, хипотековати, другим речима може се хипотековати и сам интелектуални (правни) део дужникova у заједничкој ствари.

Врло је дискутовано питање о томе кога тренутка купац на јавној продаји непокретног добра постаје власник, питање којим се г. Калајџић бави у своме чланку: „Кад имање продато јавном лизитацијом прелази у сопственост купчеву?“ (Стр. 110. à 112.). Да ли то бива тек у тренутку предаје ствари купцу, у тренутку његовог убаштињења, или и пре тога, још у тренутку свршене продаје?² Питање необично тешко. Јер док, с једне стране, имамо начело,

¹ У овом смислу и г. А. Ђорђевић, *Теорија Грађанског Судског Поступка*. Друга половина, свеска I., стр. 502. В. Др. Драг. Аранђеловића монографију о § 471. Грађ. Суд. Поступка.

² Ако би се узело да овде, за пренос својине, није потребно убаштињење купца, поставља се, даље, питање: да ли се пренос врши онога момента када је била лизитација или онда када она постане извршна или кад купац цену положи?

изражено у § 292. Грађ. Законика у вези са Решењем од 16. Априла 1850. год. (Зб., V. стр. 1. 6.), да се својина преноси, не самим titulus-ом acquirendi (продаја, поклон, datio in solutum) већ modus-om acquirendi (традицијом, убаштињењем), начело од кога законодавац никаде није изречно одступио код јавних продаја непокретних добара, дотле, с друге стране, против примене тога начела на јавну продају имамо ту консiderацију да би дужник (лични или propter rem) могао сваку такву продају осујетити оптерећењем (залогом, службеношћу или условним убаштињењем — § 297. Грађ. Законика).¹

По г. Калајџићу својина на непокретним стварима не преноси се, у случају јавне продаје, тапијом, коју суд по § 489. Грађ. Суд. Пост. има да да купцу, већ једнога момента ранијег: кога, пак, то ће читалац видети из ове књиге (стр. 110. à 112.). Г. Калајџић узима, дакле, да се овде одступа од принципа да се својина једне rei certae преноси традицијом, мишљење у чије се третирање ми овде упуштати не можемо. Ми ћemo само ово приметити, да то што, по мало час наведеном пропису, суд има, када јавна продаја једног непокретног добра постане извршном, да купцу изда тапију, не иде против мишљења г. Калајџића, јер ако је начело да се својина на непокретним добрима преноси убаштињењем², не треба отуда

¹ Исто питање постоји и за јавну продају покретних ствари, пошто се за пренос својине и код ових ствари тражи и titulus и modus acquirendi (§ 285. у вези са §§ 287. и 290. Грађ. Зак.). Само питање то овде је мање компликовано него код јавне продаје непокретних добара: како онај чије се покретне ствари продаје јавним надметањем нема ове у рукама у томе тренутку, то он, по правилу, неће имати могућности да те ствари после лизитације отуђи или да их заложи односно службеношћу оптерети. Али, при свем том горњем питање истиче се начело и код јавне продаје покретних ствари, а осим тога, оно има и практичног значаја онда кад би покретна ствар пре предаје купцу-лизитанту сасвим или делимично као квим случајем (casus fortuitus или vis maior) пропала. Ко ће сносити ту штету? Власник, по правилу: Res perit domino, то јест онај чија је ствар продата ако он остаје власник, и после свршене продаје, све дотле док се ствар купцу не преда, односно купац, ако за пренос својине ту предаја није потребна. У осталом, иста ова тешкота постоји и на јавној продаји непокретних добара, ако су ова после продаје а пре издања тапије (§ 489. Грађ. Суд. Пост.) купцу случајно, тотално или парцијално, пропала.

Да приметимо да се, по правилу, код лизитације покретних ствари поставља питање: да ли, ако се прими да ту сама лизитација пренаша својину, ово бива онда када је лизитација свршена или онда када је продаја постала извршна, јер се, по § 506. став први Грађ. Суд. Пост., продаја јавне продаје покретних ствари не може, у принципу, изјавити жалба?

² То је само начело, али има одступања од њега, на пр. у случају наслеђа: тада по § 394. Грађ. Зак. самом смрту de cius-a наследник постаје власник заставшице, и за то дејство наслеђа није му потребна свотија. Исто тако убаштињење није потребно за пренос непокретне својине и у случају узукације, само ако се узме да је узукација у исти маx titulus и modus acquirendi (§ 946. Грађ. Зак.). У оба ова случаја, тапија коју би на

извести да убаштињење увек преноси својину: ако, у начелу, нема преноса својине без убаштињења, то не значи да нема убаштињења без преноса својине. Ми овде мислимо на случајеве у којима се својина на непокретним стварима преноси пре и без убаштињења: у тим случајевима, убаштињење долази само тога ради да власник непокретног добра има у рукама доказ о томе своме праву. На тај начин, ако купац једног непокретног добра на јавној продаји постаје сопствеником самом продајом, онда законодавац, наређујући у § 489. Грађ. Суд. Поступка суду да купцу тапију да, хоће само то да суд купца снабде писменим доказом о његовом праву својине, праву које је он већ једног ранијег момента прибавио.

Г. Калајџић има и један чланак о избраном суду (стр. 173. а 178.), из кога ћемо навести то да се драговољни (факултативни) изабрани суд (§ 433. Грађ. Суд. Поступка) ствара уговором заинтересованих лица, уговор који и по садржини и по форми мора бити онакав како је то одредио Грађ. Суд. Поступак (§ 436.). Што се садржине тиче, у уговору мора бити означен: „О чему ће избрани суд судити, и имена лица, која ће судије бити“ (§. 436. Грађ. Суд. Пост.) Односно ове последње тачке, ваља приметити да уговора о избраном суду нема, он не постоји, ако странке нису у њему именовале своје судије. У истом смислу је и Милан Пироћанац, у својој одличној расправи: *О изборном суђењу*, штампаној у Браничу (год. 1897., бр. 3. и 4.).¹

Не мање су од интереса случајеви из Грађанскога Законика којима се у овој збирци г. Калајџић занима, и од њих ћемо овде прибележити онај који се односи на правни карактер заједнице између оца и његових синова. Јесу ли они задругари или не? Познато је да је то питање међу правним писцима спорно. Јурисуруденција судска је, можемо рећи, дала, за исто питање, ту солуцију: да између оца и синова који са њим живе и раде нема задружног себе извадио наследник односно узукапиенс (убаштињење) била би само доказ о праву својине ових а никако она не би имала значај modus-a aequifrendi (традиције) који би преносио својину, пошто је ова раније већ, пре убаштињења, прешла на онога који се убаштињава.

Овде треба имати у виду и решење од 13. Јула 1850. године (Зб. V., стр. 259., код § 292. Грађ. Зак.) по коме: „До установљења баштинских књига у отечеству нашем судска потврђења тапија и других уговора о преносу права притеžавања имају ону исту правну важност коју и убаштињења по овим §§-има законика имају“. В. о овом решењу Др. Лазар Марковић, *Грађанско Право*. Прва књига: *Ойшиш део и Стварно Право*, Београд, 1912. год., стр. 375. и 378.

¹ М. Пироћанац мисли да се, у колико је реч о ономе о чему има да се суди, мора казати и само спорно питање. Ми налазимо да је довољно означити спор који има да се реши, без прецизирања самих питања, и у том случају избрани суд решава са влашћу која припада државном суду.

односа, пошто синови немају удела у имању које је само очево, а без заједнице у имању нема задруге (§ 507. Грађ. Зак.), солуција по нашем мишљењу тачна. За њу се изјашњава и г. Калајџић (стр. 188. а 191., чланак: »Постоји ли задруга између оца и синова«). Наравно да, ако би и тај услов, заједница у имању, поред заједничког живота и рада, био испуњен, задруге би било између оца и синова, а кад и како то може бити ми смо показали у својој расправи: *Задружно Право по Грађанском Законику Краљевине Србије*. (Коментар главе XV. Другога Дела Грађ. Законика односно §§-а 507. а 529.). Отуда, из имаовине очеве не могу се наплаћивати дугови његових синова, без обзира на то што они заједно са оцем живе и раде. „Изузетак од овога, вели г. Калајџић (стр. 189. ове књиге, у поменутој расправи), учињен је у изменама § 325. а. законика о кривичном судском поступку, од 25. јануара 1901. године, само за наплату оних трошкова који се помињу у тачкама 4. и 5. § 322. и 325. поменутог закона, јер се они могу наплатити и продајом очеве имовине, кад је кривица учињена из користољубља и за време докле су синови били у заједници са оцем.“ Г. Калајџић наводи још, у истом циљу, и чл. 102. Зак. о Шумама, али овај пропис почива на другој идеји, оној по којој неко може одговарати, код накнаде штете, и за другога, ако би се и њему могла ставити на терет каква кривица, идеја од које је код нас учињена примена у §§ 807. други став и §§ 810., 811. и 812. Грађ. Зак..

Г. Калајџић узима правилно да, односно онога што отац са синовима својим стече, после њиховог пунолества, синовима треба признати „право на награду према уложеном труду“ (Стр. 191.). Питање је само, питање спорно, о томе: по коме ће се основу одредити какво је и колико право пунолетних синова у погледу тога приновка или приплода. Ми смо с тим питањем бавили у својој горе цитираној расправи (Стр. 93. а 99.) и на њега се овде не можемо враћати. Рећи ћемо само толико, да се то право пунолетних синова не може одређивати по основу задруге, пошто ове у моменту прибављања нема, и, затим, да није тако сигурно да има задруге и после тога момента: како се да заступати и то мишљење, да би пунолетни синови могли, односно приновка и приплода придошлија по њиховом пунолеству, тражити од оца извесну накнаду и за себе на основу најма или на основу неправичнога обогаћења, накнада која би се састојала у новцу, то онда, под претпоставком да се овакво гледиште прими, не би било задруге између оца и његових пунолетних синова, при свем том што су они нешто заједнички стекли, јер тај факат да отац дугује синовима неку суму

новаца не прави ове његовим задругарима, као што нису његови задругари ни његови повериоци који му нису никакви сродници.

Од велике је практичне важности и питање о престанку закупа и о власти која је ту лата, §-ом 356. в. Крив. Законика, полициским органима. Тај законски пропис, о чијем се значењу не слажу ни ти органи ни они који су о њему писали, чини предмет чланка г. Калајџића: „Примена § 356. в. Кривичног Законика“ (стр. 254. а 256. ове књиге). Као што је познато, § 356. в. Крив. Зак. нормира надлежност полициске власти у споровима закуподавца и закупца односно престанка закупа и изласка закупца из закупљеног добра. О томе су пре г. Калајџић били објавили своје чланке, у *Полицијском Гласнику*, г. Душан Николић (год. 1908. бр. 12.) и г. Живко Топаловић (год. 1908., бр. 26. и 27.), и г. Калајџић се ни са једним ни са другим не слаже „у колико се тиче усмених уговора о закупу“ (стр. 255. ове књиге). Г. Калајџић прави овде разлику између писмених и усмених уговора и налази да је § 356. в. Крив. Законика хтео, једино у случају писмених уговора о закупу, дати закупцу заштите против закуподавца који би ишао на то да закупца из закупљенога добра крене пре него што је рок закупу истекао. И заиста, у једном таквом случају мочи ће се лако, од стране полициске власти, констатовати евентуална самовоља закуподавчева, пошто се, по правилу, у писменим уговорима о закупу нарочито, и то једна од најважнијих клаузула тога уговора, одређује рок закупу. Разумљиво је, дакле, што по §-у 356. в. Крив. Зак. полициска власт има тада да стане на страну закупца, ако би га закуподавац из закупљенога имања пре истека рока гонио. Полициска власт ће одржати закуп у снази и закуподавца ће својом одлуком (решењем) упутити на суд. Наравно, да ће, обрнуто, полициска власт кренути закупца, ако се из писменог уговора види да је закупу рок протекао, и то ће она чинити „и поред тога што би кирајџија или закупац наводио да је закуп усменим уговором са господарем продужио“ (§ 356. в. став 2. Крив. Зак.). Међутим, ако је уговор о закупу закључен у усменој форми, тада ће, вели г. Калајџић, полициска власт увекстати на страну закуподавца који тврди да је рок закупу прошао: тада та власт има, по првом ставу §-а 356. в. Крив. Зак., да нареди закупцу „да се у року од једног до три дана из закупног добра исели; а ако он то не учини, било хотимично било из узрока који га по закону не оправдавају, власт ће га силом из добра истерати, а за непослушност казнити затвором од једног до десет дана или новчано од пет до педесет динара.“ Да додамо да се последњи став

§-а 356. в. Крив. Зак. који гласи: „Ако би било сумње да је рок о закупу истекао, полициска власт ће упутити господара надлежном суду решењем против кога нема места жалби а закупац се не може из добра изгонити,“ тиче, по г. Калајџићу, такође само писмених уговора а не и усмених, као што то мисли г. Ж. Топаловић (стр. 257. и 258. ове збирке).

Интересантно је мишљење којим се Општа Седница Касационога Суда, на тражење Министарства Унутрашњих Послова од 3. марта 1910. године ПБр. 3624., бави у једној својој одлуци. Реч је била о овоме: „Да ли одлuku за исељење закупца по §-у 356. в. Казненог Законика треба доносити у облику наредбе или у облику решења, и има ли закупац право жалбе против тога решења?“ (стр. 260. ове књиге). Касациони Суд је на то одговорио да ту одлuku полициска власт доноси у виду наредбе, и да ова наредба не подлежи разматрању више власти, јер „права на жалбу може бити само против решења и пресуде“ (стр. 260. ове књиге). Г. Калајџић не вели ништа о оваквом тумачењу §-а 356. в. Крив. Зак., али, што се нас тиче, ми мислимо да овде Касациони Суд греши. Спор између закуподавца и закупца око престанка закупа и изласка закупца из закупљенога добра јесте, и онда када се он јавља у облику предвиђеном у §-у 356. в. Крив. Зак., приватно - правни спор, са том само особеношћу што је расправљање његово стављено, тим §-ом, у надлежност власти полициске, која је једна управна власт, у место у надлежност судске власти, као што је то, на пр., урадио француски законодавац: сличне спорове у Француској расправља¹, у принципу, кантонални судија (*le juge de paix*). У осталом није то једини случај да код нас полициска власт има у својој надлежности и такве послове, противно уставном начелу поделе власти. Да приметимо да, од Закона о Среским и Градским Судовима од 28. Фебруара 1911. год., ти су случајеви ређи. И када се тако § 356. в. Крив. Зак. тиче једног приватно-правног спора, онда је погрешно узети, као што то чини Касациони Суд, да ће полициска власт, ако би хтела да крене закупца из закупљеног имања, имати тај спор да расправи — наредбом: спорови се расправљају решењима и пресудама а не наредбама. Друго је питање да ли би требало допустити против таквог решења жалбу на вишу власт или не. Сасвим би се могао усвојити систем, с обзиром на саму хитност предмета, да се закупац не би могао жалити против решења полициске власти по коме он има да се

¹ Закон од 25. Маја 1838. год. и од 2. Маја 1855. год. по н. к. В. Е. Garsonnet, *Précis de procédure civile*, p. 291. et 292.

из имања исели, систем за који се Касациони Суд у свој горе наведеној одлуци изјашњава. Или, ако не то, а оно бар да право жалбе на вишу власт не задржава извршење решења о исељењу закупца, случајеви који у законодавству нашем нису ретки. Али како је начело да, осим случаја изузетка, одлуке ниже власти подлеже контроли и разматрању више власти, то би требало закупцу признати право на жалбу против решења полициске власти по коме има да изиђе из закупљенога добра, јер § 356. в. Крив. Зак. од реченога начела није ту одступио, жалба која би задржала извршење решења.

У овој истој одлуци Општа Седница Касационога Суда одговара и на ово питање, које јој је г. Министар Унутрашњих Потреба, такође, био поставио: „Да ли се рок од 14 дана, предвиђен у §. 356. в. казненог закона и §. 701. грађ. закона, рачуна само пред уобичајеним месним роковима за престанак закупа, или се закуп у опште може отказити у свако доба године без обзира на уобичајени рок места?“ (стр. 259. ове збирке), питање на које је Касациони Суд, у горњој својој одлуци, одговорио овако:

„Да се рок од 14 дана за отказ закупа непокретних ствари, о коме је отказу реч у § 356. в. казненог законика и у § 701. грађ. законика, има узети у рачун код уобичајених месних рокова, где дакле, нема уговоренога рока за трајање закупа.“

„Смисао § 701. грађанског законика у томе је сасвим јасан. Исто тако је јасан смисао и § 699. грађ. законика, да се онде, где нема нарочито уговоренога рока, узима, да закуп траје за време у том месту и за та закупна добра уобичајено. Према томе изван сваке сумње је, да се закуп, који нема нарочито уговореног рока, не може откazati свакад кад се хоће, тако да по истеку 14 дана од тога отказа закуп престаје, него се мора откazati само на 14 дана пред уобичајени за то место и за те ствари рок трајања закупа кад тога уобичајенога рока има.“

„Ово важи за отказ сваког закупа, где нема уговоренога или има уобичајенога месног рока, дакле код закупа како непокретних тако и покретних ствари, наравно с том само разликом што, по наведеном § 701. код покретних ствари закуп се откazuje за 24 сата пред уобичајени месни рок, код закупа пољског добра на 6 месеца, а осталих непокретности на 14 дана пред тај рок“ (стр. 259. и 260. ове књиге).

Поставља се сада питање: да ли ће полициска власт, у случају који се у овој одлуци Касационога Суда расправља, поступити онако како то нормира § 356. в. Крив. Законика у свом првом ставу, то јест да ли ће, под претпоставком да закуподавац,

који је са закупцем уговор о закупу свога непокретног имања усмено закључио, није, на четрнаест дана односно шест месеца пре истека рока који је у дотичном месту уобичајен, отказао закуп закупцу, полициска власт, на тражење закуподавца, решити да се закупац има да исели из закупљенога имања или ће, напротив, а зато што овоме отказ није никако или није на време учињен — факат који повлачи за собом продужење уговора о закупу за још један, у том месту уобичајени, рок — закупца у имању одржати а закуподавца упутити на суд? Г. Калајџић се овим питањем не бави изречно, те би било интересантно знати да ли би он и ту, стога што нема писменог уговора о закупу, стао на страну закуподавца? Може бити да он, при свем том што је и овде случај усменога уговора, не би тако учинио, већ би се изјаснио у корист закупца. И заиста, зашто г. Калајџић, ослањајући се на текст § 356. в. Крив. Зак., узима, онда када је спор између закуподавца и закупца о престанку закупа, увек у заштиту, ако је уговор усмен, закуподавца а не закупца? Јамачно зато што је боље, кад год је, код усмених уговора о закупу, у сумњи да ли је рок овоме истекао или не, узети да је закуп престао, а боље је стога што то захтева интерес заштите својине: боље је кренути, и пре рока, једног закупца, него допустити да овај седи бесправно у туђем добру, бесправно, јер му је рок закупу истекао. Отуда, кад год ће ова консiderација не намеће, јер је, претпостављамо, несумњиво да рок закупу није истекао, тада ће полициска властстати на страну закупца, стаће на његову страну зато што је он у праву. А зар није такав случај не само код писменог одговора из кога би се видело да закуп још траје, већ и онда када закуподавац није закупцу у опште отказао закуп у роковима које предвиђа § 701. у вези са §-ом 699. Грађ. Зак., односно није му отказ на време учинио, без обзира на то што је, овде, уговор о закупу закључен у усменој форми? Пропуштајући да закупцу закуп откаже, или да му овај не време откаже, закуподавац је, на тај начин, закуп за још један рок, рок у том месту уобичајени, продужио, због чега полициска власт не би могла, у једном таквом случају, закупца из закупљенога имања кренути, већ би била дужна закуподавца упутити на грађанску парницу пред надлежним судом¹.

У овој збирци заступљено је, разуме се, и кривично законодавство, чији су многи прописи коментарисани на један, врло често искртан, начин. Ми ћemo прибележити овде само чланак под

¹ Горње резоновање имало би се применити у идентичном случају и на закуп (кирију) покретних ствари.

насловом: „§ 100. закона о Кривичном Судском Поступку“ (стр. 315. а 317. ове књиге), у коме г. Калајџић дискутује са г. Ђ. Ђорђевићем (в. његов „Упут за полицијске и општинске власти“) и г. Др. Б. Марковићем (В. његово ваљано дело: „О доказима у Кривичном Поступку“) о домашају овога прописа, §-а 100. Крив. Зак., који овако гласи: „Ако сведок зна, па неће никако да сведочи о ономе о чиму се пита, истедник ће га на то принудити притвором. О овом притвору истедник ће издати решење против кога нема места жалби.“ Г. Калајџић вели да ово наређење, у колико оно не допушта жалбу против реченог решења полицијске власти, данас више не вреди: чл. 202. Устава укинуо је све оне законске одредбе које су му противне а међу таквима је и казани пасус §-а 100. Крив. Суд. Пост., пошто чл. 9. Устава гарантује у опште право на жалбу против решења о притвору. Г. Др. Б. Марковић не мисли тако: по њему, притвор сведока из §-а 100. Крив. Суд. Поступка није онај притвор о коме говори чл. 9. Устава, што значи да је тај параграф остао у снази и после доношења Устава. Г. Калајџић одговара да, под чл. 9. Устава, долази и § 100. Крив. Суд. Поступка, јер је, по њему, Уставотворац у том члану Устава „хтeo и имao намeру да сваку oдлукu вlastи kojom se јedan грађанин лишавa слобode подвргne oцени независних судova“ (стр. 314. ове збирке): ово би начело било повређено, ако се сведок кога је полицијска власт ставила у притвор не би могао жалити суду против решења те власти.¹

Међутим, на ово мишљење г. Калајџића могао би се учинити, на пример, овај приговор: По закону од 17. Јануара 1904. год., којим су изменењени §§ 15. и 16. Полицијске Уредбе (од 18. Маја 1850. год.) „Пресуде по иступним делима, донесене по оним одредбама Кривичног Закона, по којима казна по закону не може бити већа од три дана затвора, односно тридесет динара, одмах су извршне,“ одредба која би ишла против онако широкога тумачења какво г. Калајџић даје чл. 9. Устава, јер, као што видимо, овде имамо случај да један појединач, кога је општинска или полицијска власт лишила

¹ Овако смо се, о значењу чл. 9. Устава, и ми изразили у своме чланку *Наш законодавац* (Београд, год. 1904., општампано из „Трговинскога Гласника“) Ми смо ту, на име, ово казали: „То начело — начело личне слободе — проптиви се да неки појединач може бити ма и за најкраће време лишен слободе, а да му се не призна право, да против одлуке којом је осуђен вођује код виших власти. И не само да се правно средство допушта против *затвора* (лишење слободе као казна) већ и против *пријатвора* (лишење слободе као превенитивна мера). Установа habeas corpus-a, која тако одавно постоји у енглеском праву, ушла је и у наше законодавство, као уставни принцип (чл. 9. став 2. а 6. Устава)“ (страница 10. и 11.).

слободе, не може да изјави жалбу суду. Али овај приговор г. Калајџић може обеснажити примедбом, да је Закон од 17. Јануара 1904. год. у наведеној тачци противан чл. 9. Устава, само што га власти којима је стављено у дужност да га примењују ипак морају поштовати, без обзира на то, јер наш Устав не допушта да извршна власт (управна и судска) могу ценити материјалну уставносг закона после доношења Устава издатих. Овакву примедбу, у осталом, г. Калајџић је, и ако другим поводом, и формулисао на страни 793. и 843. ове своје књиге. Дакле схватање §-а 100. Крив. Суд. Поступка од стране г. Калајџића није ослабљено Законом од 17. Јануара 1904. године¹.

Осим закона из областа судске надлежности на којима смо са ми досада задржали, г. Калајџић је, као што смо већ казали, коментарисао и један велики број закона из надлежности управне власти, али, при свој важности и занимљивости случајева из круга тих закона које је г. Калајџић у овој збирци објаснио, ми се на можемо на њима заустављати, пошто би то наш предговор, који и иначе није кратак, одвело до размера које му нисмо ради дати.

Је ли потребно истицати необичну корисност која ће се имати од једне збирке, у којој нам је казуистика пружена у такој обилној мери? Ми нисмо, истина, следбеници оне теорије по којој се правне норме стварају, лагано и несвесно, у маси народној, и по којој се улога законодавца састоји само у томе да тим нормама да облик закона и обавезну снагу: по нашем мишљењу — питање којим смо се ми на једном другом месту опширије бавили² — у креирању државних закона игра једну од главних услова *ум*, *дух*, *човечји*, који *рационалистички* поставља правила за регулисање кретања државнога механизма. Али ми не одричемо, код стварања закона, значај ни маси народној: и она томе доприноси као супстрат природних закона, супстрат кроз који се ови манифестију у свима социолошким, па, дакле, и у правним, појавима, тако да социолошки појави у опште и правни појави на посе јесу резултант. синтеза, једновремене акције природних закона и рационалистичкога рада ума човековога. И кад тако за законодавство има вредности и народни живот, онда за њега има вредности и јуриспруденција, управна и судска, која, приликом примене закона, долази са на-

¹ О неуставности овога Закона ми смо говорили у своме чланку мало час наведеном; *Наш законодавац* (стр. 10. а 16.).

² В. Нашу расправу: *Један поглед на еволуционистичку правну школу* (у *Гласу LXXIV*. Краљ. Срп. Академије Наука, 1907. год.).

родом и његовим животом у непосредни додир. У одлукама судских и управних власти налази се пуно материјала о новим правним схватањима и тежњама народне масе, схватања и тежње о којима законодавац, у своме раду, треба да води рачуна, дајући на тај начин, у томе раду, маха и природним законима. Ми не сматрамо јуриспруденцију, као што то крајња еволуционистичка правна школа узима, као извор права, јер јуриспруденција има да закон тумачи и допуњује самим законом а не концепцијама изван њега, али, ако јој тај значај не дајемо, ми јој дајемо значај једне збирке народних правних појмова, појмова које јуриспруденција износи и треба да износи не као евентуалне аргументе за своју интерпретацију и допуну закона него као грађу којом ће се законодавац, у будућем свом законодавном раду, користити; са ове тачке гледишта, књига г. Калајџића јесте једна колекција првога реда: она неће бити, дакле, од помоћи само практичарима, који морају знати стање и кретање јуриспруденције, већ ће она бити од помоћи и за самога законодавца. Шта више, ова књига г. Калајџића може послужити и као грађа за упознавање народнога живота и народних обичаја и са других тачака гледишта: и збила како се у рубрици „Поуке и Обавештења“ налазе, и то већином, и питања поједињих општинских судова, који се, од свију власти, највише налазе у контакту са народом, то се у тим питањима може прибрати доста материјала о обичајима и особинама српскога народа. Г. Калајџићева збирка јесте, то можемо слободно рећи, један нов прилог ка изучавању нашега народа, изучавање коме је, благодарећи Београдском Универзитету, дат нарочити импулс.

На крају овога свога предговора напоменућемо још и то да су у овој књизи оштампани и г. Калајџићеви критички прикази издања извесних наших законика, као што је, н.пр., издање Кривичнога Законика од 1900. и 1905. год. (стр. 214. и 220.) Једно добро издање неког кодекса треба, између осталога, да одговара и овим погодбама: да, с једне стране, у њему не буду одредбе које су престале важити а да, с друге стране, у њему буду унесене оне које су добиле силу закона доцније, после кодекса. Г. Калајџић је констатовао, код тих издања Кривичнога Законика, недостатке и у једном и у другом правцу, констатације па које се можемо потпуно ослонити: и заиста, ко би био више од г. Калајџића позван да да критичку оцену оваквих издања, од човека који тако сигурно и тако детаљно познаје наше законодавство? Г. Калајџић је дао своју критичку рецензију и на прву свеску пречишћенога зборника, од године 1895., у коме је, такође, нашао нетачности при-

свем том што су, у комисији одређеној за пречишћавање зборника, били људи од неоспорне правничке компетенције.

Прећашњи Министар Правде, г. Др. Драгољуб Аранђеловић, у жељи да се један тако важан и користан посао, као што је пречишћавање зборника, посао започет пре толико година (1895.), настави, образовао је нову комисију којој је тај рад ставио у задатак. У ту комисију г. Министар је изабрао и г. Калајџића. Г. Министар је, наравно, добро урадио што, при саставу те комисије, није обишао човека чији се избор ту толико импозирао. Присуство г. Калајџића у томе одбору биће једна гаранција више да ће одбор поверили му посао, који није мало компликован, са успехом привести крају.

У Београду, на Малу Госпођу, 8. Септембра, 1912. год..

Живојин М. Перећик.

Ју. б.

38439